

Світлана ОЛІЙНИК,

*асистент кафедри мистецьких дисциплін та методик їх навчання
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії
ім. Тараса Шевченка
Кременець, Україна
svitlanaoliinyk19@gmail.com*

Svitlana OLIIYNYK,

*Assistant Professor of the Department
of Artistic Disciplines and Methods of their teaching
of Kremenets Taras Shevchenko Regional Academy
of Humanities and Pedagogy
Kremenets, Ukraine
svitlanaoliinyk19@gmail.com*

КОМПОЗИТОРСЬКА ТВОРЧІСТЬ К. ПЕНДЕРЕЦЬКОГО У МІЖДИСЦИПЛІНАРНОМУ ДИСКУРСІ

K. PENDERECKI'S COMPOSITIONAL WORK IN INTERDISCIPLINARY DISCOURSE

Сфера наукових досліджень сучасного музикознавства невпинно розширюється. Молодих науковців дедалі менше цікавить теоретико-музикознавчий аналіз у своєму іманентному, вузькому значенні. В одних випадках дослідники звертаються до побічних історико-гуманітарних сфер: герменевтики, онтології, психології, соціології, що допомагають розширити межі музикознавчого аналізу, збагатити його новими значеннями та властивостями. В інших – сміливо поєднують у наукових спробах іманентно-музикознавчий розбір із дослідженнями інших галузей мистецтва та науки: літератури, живопису, театру, кіно, а також — ботаніки, орнітології, дендрології, біології, фізики та математики, аби на основі компаративного аналізу виявити їхній взаємозв'язок і способи впливу.

Зі свого боку творчість композиторів ХХ століття вражає полівекторністю спрямування та міждисциплінарністю мистецьких інтенцій. Митці черпають натхнення не лише з традиційних і поширених з минулих віків сфер: літератури, архітектури, живопису, театру, а й звертаються до нових, незвіданих царин: орнітології (О. Мессіан), ботаніки (Б. Барток, Л. Мельник), дендрології (К. Пендерецький) та інших. Тож, під час дослідження композиторської спадщини, зокрема митців ХХ століття, музикознавці обов'язково повинні брати до уваги позамузичні «вливання» з інших галузей та їх майстерне втілення у музичних композиціях задля найбільш точного та комплексного аналізу творів композиторів.

Постановка проблеми. Кшиштоф Пендерецький відомий слухацькій та науково-музикознавчій спільноті перш за все як один із найвизначніших композиторів другої половини ХХ – початку ХХІ століть, основоположник польської сонористики, митець, чия творчість є яскравим прикладом блискучого синтезу авангардної і традиційної музичної мови. Проте, залишається поза увагою дослідників надзвичайно цікава та не менш важлива складова феномену К. Пендерецького як «найбільшого дендролога польської

музики» (за влучним висловом Ф. Леха) [3]. У життєтворчості композитора паралельно співіснували, синкретично поєднувалися композиція та дендрологія, а сам Майстр неодноразово зізнався: «...як дендролог почувався набагато впевненіше, ніж як композитор» [6, с. 39].

Мета заданих тез — виявити ознаки взаємовпливу композиції та дендрології у творчості К. Пендерецького, обґрунтувати взаємопроникнення характерних музичних і ботанічних принципів почергово у кожен сферу.

Аналіз останніх наукових публікацій. В українському музикознавстві проблема симбіозу музики та ботаніки у композиторській творчості К. Пендерецького досі залишається недослідженою. Натомість польські музикологи активно вивчають музичну спадщину Майстра із залученням міждисциплінарних пошуків, зокрема в галузі дендрології. Серед останніх ґрунтовних праць, присвячених заданій темі, назвемо наукові статті М.-А. Потоцької (2021) [4, 5], почасти двотомну монографію М. Томашевського (2008—2009) [7]. Заслугує на увагу фундаментальна стаття американської дослідниці Енн Гебур (*Ann Gebuhr*) (2003) [8], у якій музикознавиця пропонує розглядати композиторську еволюцію К. Пендерецького як модель просування митця по лабіринту, вказуючи конкретні музичні композиції, що знаменують вхід у цей лабіринт, основні повороти та перипетії на творчому шляху Майстра і центральний пункт призначення.

Люславіце — невеличке мальовниче село в Малопольському воєводстві, яке знаходиться за 100 км від Кракова і зберігає надзвичайно міцні зв'язки із давньою та багатою історією, що сягає ще XVI століття. За твердженням К. Пендерецького, він довго шукав саме це місце, яке в майбутньому стало його прихистком, азилем, Одисеївою пристанню. Саме тут композитор зміг реалізувати свою дитячу мрію – збудувати власний парк «...так, як будується партитура, нота за нотою. Парк, де повно різнобарвних та різноманітних дерев і кущів, посеред яких можна почуватися безпечно та щасливо» [2, с. 7].

З одного боку, Люславіце було тим оазисом спокою серед шуму та безладу періоду *fin de siècle*, в якому за високим муром поставала *musica domestica* композитора. Можливо стверджувати, що тиша та спокій люславського парку спричинили зміну центру тяжіння в музиці митця – з великих творів до більш зосереджених, камерних. З іншого боку, контакт з природою у власноруч створеному люславському арборетумі, садівництвом, догляд та спостереження за улюбленими деревами допомогли композитору доторкнутися до *materia prima*, відчутти натуральне повернення до першооснови, яке у своєму натурфілософському означенні стало складовою філософсько-естетичної концепції К. Пендерецького періоду *fin de siècle*.

Компонування музичних творів митцем протягом понад пів віку природно поєднувалося із конструюванням зсередини 70-х років дендропарку в Люславіце. Як влучно зазначає М. Томашевський: «Одночасно із сторінками нових партитур повставали щоразу нові партії люславського парку» [1, с. 14]. Композитор-дендролог стверджував: принципи побудови музичної партитури й арборетуму в нього абсолютно ідентичні, та наголошував: під час створення парку, як і під час написання музичного твору «...потрібна конструктивістська уява, вміння мислити цілісно» [6, с. 39]. А також, додавав К. Пендерецький, схожість між музикою та садівництвом полягає в довготривалому втіленні цих проєктів і вмінні наперед уявити, як буде звучати твір вже в процесі його

написання, або ж як буде виглядати майбутній сад вже під час його заснування [4, с. 50].

У своїй музичній творчості К. Пендерецький активно користувався власноруч створеними двома метафорами – *лабіринту* та *дерева, вкоріненого подвійно*. Зазначимо, що генеза цих метафор безпосередньо пов'язана із люславським арборетумом Майстра, що вкотре вказує на симбіоз його музично-дендрологічних творінь. Також, за твердженням М. Томашевського, під час створення музичних композицій К. Пендерецький активно користувався *системою сівозміни*, запозиченою із галузі землеробства. Вона полягала у чергуванні форм, жанрів та характерів творів, щоб не виснажувати музичний ґрунт. Насадження в Люславіце митець називає своєю «парковою симфонією» [4, с. 48], яка містить всі необхідні елементи сонатного *Allegro*, а також епізоди фугато та монодії. «Дев'ята симфонія» Майстра є політемною (має бароковий, ренесансний, японський та англійський сад) та полістилістичною, а також, за твердженням М. Томашевського, містить риси варіаційної форми [1]. На пошану «своїм», власноруч посадженим, люславським деревам, К. Пендерецький скомпонував Шосту та Восьму симфонії.

Висновки. Отже, можемо сміливо стверджувати про синкретичне існування композиції та дендрології у життєтворчості К. Пендерецького. Відповідно до цього, пропонуємо здійснювати майбутні музикознавчі дослідження музичної творчості композитора у міждисциплінарному напрямку, застосовуючи знання та принципи із галузі дендрології.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Krzysztof Penderecki. Tom 1. Rozmowy lusławickie / rozm. M. Tomaszewski. Olszanica : Bosz, 2005. 216 s.
2. Krzysztof Penderecki. Tom 2. Lusławickie ogrody. Olszanica : Bosz, 2005. 176 s.
3. Lech F. Penderecki nie tylko dla dzieci. *Ruch Muzyczny*. 2022. № 19. URL: <https://ruchmuzyczny.pl/article/2684?fbclid=IwAR3T9jOif6EByTxQ3R9wCcCIdOKNdc71jTjF8cPNqNxRV30ciLPeOqiLbm8> (data доступу: 06.10.2023).
4. Potocka M. A. O metodach komponowania. Tekst na podstawie wypowiedzi Krzysztofa Pendereckiego. *Krzysztof Penderecki. Partytura i ogród. Muzyka wobec obrazu, ogród wobec muzyki* / red. M. A. Potocka. Kraków : Bunkier Sztuki, 2021. S. 42–50.
5. Potocka M. A. Prepartytura. *Krzysztof Penderecki. Partytura i ogród. Muzyka wobec obrazu, ogród wobec muzyki* / red. M. A. Potocka. Kraków : Bunkier Sztuki, 2021. S. 14–20.
6. Penderecki K. *Labirynt czasu. Pięć wykładów na koniec wieku*. Warszawa : Presspublica, 1997. 99 s.
7. Tomaszewski M. Penderecki. Bunt i wyzwolenie. *Odzyskiwanie raju*. Kraków : PWM, 2009. Tom II. 432 s.
8. Gebuhr A. Near the Center of the Labyrinth: Krzysztof Penderecki in the New Millenium. *Krzysztof Penderecki. Musik im Kontext*. Leipzig, 2003. S. 29-40.

